

DÍSZDOKTORUNK MUNKÁSSÁGA

MICHAEL WELKER

Mit használ nekünk Krisztus uralma? A Heidelbergi Káté és jövőpotenciálja

ZUSAMMENFASSUNG

Im Jahr 2013 wurde in vielen Gegenden der Welt die Erfolgsgeschichte des Heidelberger Katechismus gefeiert. In vielen Kontexten wurde allerdings auch betont, wie fremd, fern und sogar anstößig die Denk- und Sprachwelt des „Heidelbergers“ heutigen Menschen geworden sei. Wie etwa kann man heute mit dem Heidelberger Katechismus sagen, dass ich bereit sei, „Gott und meinen Mitmenschen zu hassen“?

Der Beitrag beleuchtet das weite Bedeutungsfeld von Hass, gerade in den biblischen Sprachen. Hass meint nicht nur Feindschaft, Abscheu, Verbitterung und Aggression, Hass meint auch: nicht mehr ausstehen können, zurücksetzen, gering schätzen, nicht sympathisch finden, nicht viel übrig haben für, nichts zu tun haben wollen mit, nicht leiden können, nicht mögen. Anhand eines Buches des holländischen Journalisten Geert Mak: „In Europa. Eine Reise durch das 20. Jahrhundert“ verdeutlicht er die Grausamkeiten des „zivilisierten Europas im 20. Jahrhundert“ – eine Haßgeschichte in vieler Hinsicht.

Er zeigt dann aber die viel größere Weite des Trostes auf, die der Heidelberger in der Herrschaft Jesu Christi und seines Geistes vor Augen stellt: Das Wort „Trost“ steht für Sicherheit, Zuversicht, Zutrauen, (Lebens) Mut, Hoffnung. Es wird gleichgesetzt mit dauerhafter Verlässlichkeit, Hilfe, Halt, Rat, Rettung, mit Beruhigung und Ruhe, mit Stärke, Stütze, Schirm und Schutz, aber auch mit Mitgefühl, Mitleid und Zuspruch. Der Beitrag verdeutlicht, in welcher Weise Jesus Christus zu diesem Trost werden kann und wird.

A 2013. évben a világ különböző tájain sikertörténetet ünnepeltek, a Heidelbergi Káté (továbbiakban: HK) sikertörténetét. A visszatérő szólam ez volt: 450 éves a Heidelbergi Káté – bár a könyv kicsi, de hatása óriási! Jogos büszkeséggel gondolták végig sokan ennek a hitvallási iratnak nagyon gazdag hatástörténetét, kiváltképpen Németországban, Hollandiában, Skóciában, Magyarországon és Dél-Afrikában, valamint Afrika több más országában (pl. Malawiban, Nigériában és Zambiában), meg az USA-ban és Dél-Koreában. Más kontextusban, összefüggésben viszont az is elhangzott, mennyire idegen, távoli, sőt olykor megbotránkoztató a mai ember számára a „heidelbergi” gondolkodásmód és nyelvezet.

Mi az az érv, vélemény, ami kétségbe vonja azt az állítást, ami szerint a HK sikertörténete végéhez közeledik, hatása egyre inkább gyengül? Mi cáfolja azt a feltételezést, hogy a világszerte megtartott 450. évforduló ünneplése inkább kibúcsúztató énekhez hasonlít, egyre jobban elhaló hangzással? Ez után jogos a kérdés: felismerhető-e még, van-e még a HK-ban annyi *jövőpotenciál*, hogy a tartós, maradandó hatásra vonatkozó gondolatok ne pusztá vágyálomnak tűnjenek, hanem megalapozott reménységnek?

A következőkben három témakörre szeretnék koncentrálni. Ezek közül legalább kettő nagyon megdöbbentő lehet, még vallásos embereknek is, hiszen a HK „elidegenítő” hatásáról szól.

Felosztásom a következő:

1. Részletesen foglalkozom a HK tanításával a bűn hatalmáról;
2. Ezt követően foglalkozom az ún. „Mi hasznod abból?” jellegű haszon-gondolattal, és a HK vallási-egzisztenciális gyakorlatiasságával;
3. Végül a benne rejlő erőteljes krisztológia, illetve Lélek-krisztológia kapcsolatát tárgyalom a törvényteológiai koncentrációhoz való viszonyában.

Először is azzal foglalkozom, hogy mit talál megbotránkoztatónak a HK-ban a harmadik évezred aktuális vallásos tudata. Azonban azt is szeretném megmutatni, hogy mindhárom aspektus szervesen kapcsolódik Isten eljövendő Országáa realista szemléletéhez, s ez teológiailag az elkövetkező időkben nagyon időszerű lesz.

A HK tartalmilag erősen koncentrálni az Apostoli Hitvallásra, a keresztségre és az úrvacsorára, a Tízparancsolatra – a Dekalógusra –, és a Mi Atyánkra. A keresztyén hit kvintesszenciájára, lényegére történő fókuszálás kapcsán a HK hasonlít több más katekizmushoz, első renden a két nagy riválisához, a Luther-féle Nagy és Kis Kátéhoz. Az a három dimenzió, melyeket előadásom során igyekszem átjárhatóvá tenni, valójában a HK hitvallás, sákramentum, Tízparancsolat és Mi Atyánk interpretációját, illetve szemléletét állítja még élesebb fénybe, s ezek különleges profilját ragadja meg.

1. A Heidelbergi Káténak a bűn hatalmáról alkotott szemlélete részletes kibontása

Amennyiben meg szeretnénk ragadni azt, hogy mekkora vigasztalást meríthetünk abból, amit Isten Jézus Krisztusban készített számunkra, illetve milyen az az üdvösség, amit Ő Jézus Krisztusban a Szentlélek által ajándékozott nekünk, ahhoz a heidelbergiek meggyőződése szerint először is azt kell felismernünk, hogy „milyen súlyos a bűnöm és nyomorúságom” (2. kérdésre adott feleletből). Ezt a nyomorúságot az 5. kérdésre adott válasz tovább pontosítja, amikor ezt mondja: „Természetem szerint hajlamos vagyok Istent és felebarátomat gyűlölni”, azaz képtelen vagyok megtartani az Isten-, és emberszeretet kettős-egy parancsolatát. Már-már szinte megrémítő ez a megfogalmazás. A 60. kérdésre adott feleletben még tovább folytatódik a részletezés: „Lelkiismeretem vádol, hogy Isten parancsolatai ellen súlyosan vétkeztem, azokból soha egyet sem tartottam meg, és még mindig hajlamos vagyok minden rosszra...”.

Ezek, s más hasonlóan sokkoló megállapítások¹ alapján szokás beszélni a HK „sötét antropológiájáról”. Én is sokáig ezen a véleményen voltam. Hogyan gondolható az komolyan, hogy hajlamos vagyok „Isten és felebarátom gyűlölésére”?

¹ Ide tartoznak az olyan megjegyzések, melyek „az ördög hatalmáról és bujtogatásáról” szólnak (így a következő kérdés-feleletekben: 1; 9; 34; 127), meg a bűn által „eltorzult természetünkről” (7. k.-f.)

Hiszen a gyűlöletet mivel is asszociáljuk? Az agresszív dühvel, az erőszakkal, az üldözéssel, az utálattal és mások legyőzésének az akarásával. Egy ideig az ilyen kifejezés ezért nagyon is durvának, és szélsőségesnek tűnt számomra. Mintha csak negatív módon szabadna szólni az emberről! De azt is látni kell, hogy a gyűlölet szó jelentéstartománya, főként a bibliai nyelvezetben, sokkal tágasabb, mint ahogy azt első hallásra gondolnánk. Magába foglal egy nagyon is tág fogalmi területet, amit így jelölhetünk meg: „szeretni nem tudás”, „szeretni nem akarás”. A gyűlölet tehát nem csak ellenségeskedést, lenézést, elkeseredést, agressziót jelent, hanem más is: olyan valamit, ami elviselhetetlen, aminek nem lehet ellenállni, valamit, amit leértékelünk, nem becsülünk semmibe. De azt is jelenti még ezen kívül, ami nem szimpatikus számunkra, amit nem tudunk tolerálni, amivel nem akarunk foglalkozni, amit mesze kerülünk, amit nem szenvedhetünk el, ami nem tetszik.² Azt, hogy a HK nagy érzékenységgel reagál a gyűlölet sokféle formájára, abból is kitűnik, hogy szóba hozza az istenkáromlással kapcsolatban „az elhallgatással vagy eltűréssel” megvalósuló bűnt is (99. k-f). A felebarát iránti szeretettel összefüggésben pedig elvárja, hogy „felebarátom tisztességét és jó hírnevét tőlem telhetően megoltalmazam, és előmozdítam” (112. k-f), s arra szólít fel, hogy még „ellenségeinkkel is jól tegyünk” (107. k-f).

Barth Károly *Kirchliche Dogmatik*-jában nem csak úgy jellemezte a bűnt, mint ami „gőg”, s vele jár az öndicsőítés, meg az agresszív önérvényesítés, hanem úgy is, mint ami „restség” és „hazugság” is.³ A restség és a hazugság összefüggésében az Isten és a felebarátok elleni gyűlöletben mutatkozik meg a közöny, a hamisság és igazságtalanság legkülönbözőbb árnyalatú változata. Ebből a nagyon is kifinomult perspektívából nézve ébredhetünk rá arra, mekkora negatív potenciál van abban, amikor Isten-, és felebarátunk gyűlöletéről szól a HK.

A bűn megértésében megmutatókozó realizmus, ami a HK-t jellemzi, más megközelítésből is nagyon egyértelművé válik. Próbáljuk meg egyszer magunkat olyan szélesebb keretbe állítani, ami az embertársainkhoz és Istenhez fűződő kapcsolatainkat kívülről közelíti meg. Néhány éve a holland újságíró, Geert Mak nagyon hatásos könyvet írt és adott ki ezzel a címmel: „Európai utazás a 20. században”.⁴ Ő egy éven át bejárta Európa legkülönbözőbb tájait és azt elemezte, hogy kontinensünk 1900–2000 közötti történelme milyen hatással van rá személyesen. Minden nap küldött tudósítást annak az újságnak, amelynél dogozott. Ez az *NRC/Handelsblad* volt. Sok várost meglátogatott, ahol a két nagy világháborút titokban készítették elő, és könyörtelen borzalmakat hajtottak végre. Végiglátogatta az orosz forradalom helyszíneit, s a németországi koncentrációs táborokat. Végigkövette a zsidógyűlölet, gyilkolás véres nyomait Németországban, de az antijudaizmus más formáit is, amint ez a különböző országokban megjelent. Szemügyre vette a neofasiszta és szeparatista csapások helyszíneit Spanyolországban és Itáliában, az ír polgárháború ismertebb környezetét. Elutazott Csernobilba és Koszovóba.

² Lásd ehhez a „gyűlölet” szócikket itt: MÜLLER: Die sinn- und sachverwandten Wörter und Wendungen.

³ vö. BARTH: *Kirchliche Dogmatik*, IV/1, 359kk; IV/2, 423kk; IV/3, 425kk; lásd még ehhez WELKER: *Ist Barths Sündenlehre*, 60–76.

⁴ MAK: *In Europa. Eine Reise durch das 20. Jahrhundert*.

Minél inkább beleolvasunk könyvébe, annál inkább tapasztaljuk, hogy a látszólag oly' felvilágosult és civilizált 20. századi Európa mennyire hasonlít azokhoz a világrészekhez, melyekről ma csak rezignáltan sóhajtozunk. De nem csak az agresszív önérvényesítés, a nyilvánvaló vagy rejtett ellenségeskedés és a brutális erőszak alkalmazásának a legkülönbözőbb formájával találjuk magunkat szembe könyve lapjain és azon túl. A bűn hatalmaként számtalan más jelenség is tapasztalható körülöttünk, a hanyagság, a nyomor megszokása, a kényelemből táplálkozó közöny vagy a tényleges tehetetlenség is megtalálható környezetünkben.

A HK józanul és feltűnően keményen fogalmaz legtöbbször az emberek által előidézett „emberi nyomorúságról”. Pontosan ezért vált a Káté az egyházi, morális és politikai ellenállás előképévé olyan helyzetben, melyben olykor az egész társadalom elérte politikai, jogi és vallási teljesítményének határait. A híres *Barmeni Teológiai Nyilatkozat*, mely 1934-ben keletkezett, s mely szembefordult a németországi nemzeti szocializmus ideológiájával⁵ ugyanúgy, mint a hatásos *Belhari Hitvallás* 1986-ban, ami pedig a dél-afrikai faji megkülönböztetés rendszerével fordult szembe,⁶ valójában mindkettő legfőbb gondolataiban a HK megállapításaihoz igazodik.

Anélkül, hogy a fasiszta Németországban különösen is elrettentő módon megjelent gyűlölet történetének a fázisait lekicsinyelnénk, bizony a HK hamartiológiai (= a bűnre vonatkozó tanítás) felismeréseit a valóságos világ számos kontextusában, a kitágított perspektíva szemszögéből is felfedezhetjük. Azért még egy példát legyen szabad saját hazámból megemlíteni. Nemrég az igen erőteljes médiafigyelem következtében a legkülönbözőbb német körökben tagadhatatlanná vált, hogy a németek a nemzetközi fegyvergyártásban és fegyverkereskedelemben a világlista negyedik helyén állnak. Márpedig ha a gyűlöletet és a bűnt abban a széles spektrumban, hatáskörben tekintjük, ami a tudatos vagy nem tudatos agresszivitástól a tudatos és nem tudatos közönyig és nemtörődömséig terjed Istennel és felebarátainkkal szemben, eközben pedig az így okozott kiszolgáltatottságot és szenvedést is tudatosítjuk, akkor fel kell ismernünk: sajnos a HK nagyon is nyomasztó kifejezőmódjának igazat kell adnunk, amikor úgy fogalmaz, hogy készek vagyunk Istent és felebarátainkat is gyűlölni.

Ma (is) nagyon fontos, hogy megértsük azt a feszültséget, ami a HK-ban, illetve a róla szóló teológiai reflexióban még mindig bizonyos irritációt, bosszúságot okoz. A Káté erről is bizonyosságot tesz: „természettől” fogva hajlunk arra, hogy Istent és felebarátunkat gyűlöljük. De azt is újra és újra hangsúlyozza, hogy Isten az embert „jónak” teremtette, s hogy az ember – miként a 9. kérdés-feleltben olvassuk – „... az ördög felbujtására, vakmerő engedetlenséggel” került a bűn hatalma alá. Ma különösen is fontos, hogy teremtésteológiai őszinteséggel világossá tegyük: a „jó teremtett világ” nem isteni és nem paradicsomi világ, hanem Isten ezt a maga végességében és halandóságában tekinti „jónak”. Ezen túlmenően, vagy éppen ebből kiindulva szintén látnunk kell azt is, hogy a testi és földi teremtésben az élet sajnos azt jelenti, hogy mások életének a kárára élünk. Még a vegetáriánusoknak is

5 HEIMBUCHER: Begründete Freiheit. vö. Begründete Freiheit – Die Aktualität der Barmer Theologischen Erklärung. Vortragsreihe zum 75. Jahrestag im Berliner Dom (= Megalapozott szabadság – a Barmeni Teológiai Nyilatkozat aktualitása. Előadássorozat a 75. évforduló alkalmából, amit a berlini Dómban tartottak).

6 vö. NAUDÉ: Neither Calendar Nor Clock.

végtelenül sok életet kell elpusztítaniuk ahhoz, hogy életben maradjanak. Hatalmas hiba az, amikor manapság sok ember, még ha érthető ökológiai aggodalom is van bennük, a természetet és az életet közelebbi és pontosabb meghatározás nélkül valóságos üdvfogalomként kezeli.

A bűn hatalma alá rekesztett életről elmondható, ez az, ami az agresszivitásban, az önérvényesítésben, meg a közönyben és a tehetetlenség megtapasztalásában is azt mutatja, hogy hamisan és végzetesen képtelen arra, hogy a teremtett mivolt határait és kiszolgáltatottságát tudomásul vegye. Márpedig ez az életszemlélet azért veszélyes, mert megkerüli az Isten irántunk tanúsított szeretetét és a mi Isten iránti szeretetünket is, ugyanígy az emberek egymás iránti szeretetének széles területét is. A bűn hatalma alá rekesztett élet semmibe veszi vagy éppen igyekszik háttérbe szorítani azokat a jó erőket, amelyek segítenének, hogy földi végességünkkel és földi határaink ellenére is tudjunk jól élni. A HK szinte drasztikusan hívja fel figyelmünket ennek az elhibázott küzdelemnek drámai voltára. A bűn ugyanis nyomorúságba juttat és abban is akar tartani – sokszor már ez életben, és anélkül, hogy távolabbi perspektívát nyújtana. A Káté a bűn hatalmának a hangsúlyozásával minden másnak mondható, csak nem olcsó „üdvprédikátornak”. Figyelmünket arra az egyetlen vigasztalásra irányítja, amit Isten nekünk nem csak az életben, hanem még a halálban is kínál és mindig újra és újra nyújt felénk.

2. A Heidelbergi Káté hasznosság-gondolata és vallásos-egzisztenciális gyakorlatiassága

A bűnről szóló jól kimunkált tanításhoz hasonlóan a mai fül számára idegenül hangzik az a retorika, ami a HK-ban a megfizetésről és a hasznosságról szól lelki ügyekben. A heidelbergi ifjúsági lelkész, Hans-Georg Ulrichs és a korábbi heidelbergi iskolai dékán, Ulrich Löffler hívta fel arra a figyelmet, hogy ez a megfizetésről és haszonról szóló beszédmod valójában a korai kapitalizmus gondolatvilágával függ össze.

A Káté hatszor teszi fel a kérdést: Mit használ nekünk? Mit használ neked? – s akkor ilyen témák követik a kérdésfeltevést: Jézus Krisztus születése, keresztye és feltámadása, mennybemenetele és megdicsőülése.⁷ „Mi hasznunk van még Krisztus áldozatából és kereszthalálából?” (43. k-f.); „Mit használ nekünk Krisztusnak, a mi Fejünknek ez a dicsősége?” (51. k-f.). Az ilyen kérdésfeltevés a mai érzékeny füleknek vallásilag visszataszítóknak, olykor ízléstelennek tűnhet. Mégis azt kell mondanunk, hogy a HK-nak nem csak nagyon őszinte és realista az értelmezése, szemlélete az emberi gonoszságról és a vele összefüggő nyomorúságról, hanem hasonlóképpen nagyon realista a felfogása Isten jóságáról, a hit erejéről, s ezek jó gyümölcseiről. Nem tekint mögéje annak a kérdésfeltevésnek, ami azt próbálja feszegetni: Miért éri meg hinni Istenben és Jézus Krisztusban?

A központi fogalom, amivel a HK az ilyen kérdésekre válaszol, ez a szó: „vigasztalás”. Ez már az első kérdésben előfordul: „Mi életedben és haláloedben egyetlen

⁷ ld. ezeket a kérdés-feleleteket: 28; 36; 43; 45; 49; 51 – de a 125. is.

vigasztalásod?” (1. k-f). A vigasztalásról szóló részek még kidolgozottabbak, mint a gyűlöletről szólók. A vigasztalás szó – nem csak a német nyelvben – mérhetetlenül széles jelentéstartalmat hordoz. Vonatkozik a biztonságra, bizonyosságra, bizalomra, életkedvre, reményre. Hasonló a jelentése, mint a tartós megbízhatóságnak, a segítségnek, a tartásnak, a tanácsnak, a szabadításnak, a megnyugtatósnak, a nyugalomnak, az erőnek, a támasznak, az ernyőnek és védelemnek. De ugyanígy benne van az értelme az együttérzésnek, az együtt szenvedésnek és az ígéretnek is. *Jacob és Wilhelm Grimm Német Szótár*-a a vigasztalás közkeletű, újkori értelmét így írja le: „Bizonyosság a felől, szilárdság abban, ami az ígéretre alapozva lelki erősödéshez vezet, és meg is marad”.⁸

Ebben a fejlődési folyamatban a vallási, a családi-baráti és a pszichológiai háttér visszaszorította a katonai és más kontextusokat. A vigasztalást olyan forráshoz hasonlíthatjuk, amelyből jócskán „meríthetünk” fényt, örömet, üdvöt és megváltást. Vigasztalást Isten és az Ő Igéje, Jézus Krisztus és az Ő keresztye, valamint a Szentírás nyújtanak nekünk. De nyújthat vigasztalást a szülők, a gyermekek, a házastárs és a jó barátok szeretete is. Ritkábban ugyan, de adhatja a vigasztalódás erejét a természet, az emlékezés, a jó lelkiismeret, az irodalom, a tudomány, a filozófia vagy bizonyos esetben még a halál is.

A HK meggyőződése szerint mi emberek nem vagyunk képesek arra, hogy magunktól nyújtsuk azt a belső szilárdságot, sem önmagunknak, sem egymásnak, ami „mind életünkben, mind halálunkban” hordozni tud. Még a legjobb szándékkal sem vagyunk erre képesek. A Káté szemlélete szerint az emberi élet mélyen és erőteljesen veszélyben van, kívülről és belülről egyaránt. Hiszen végesek vagyunk, s egyszer meg kell halnunk. Mindenekelőtt saját vétkünk miatt forgunk veszedelemben, és kerülünk gonosz hatalmak befolyása alá. Nem ritkán azonban akaratunk vagy tetteink ellenére jutunk nehéz helyzetbe. Drámaian szól a Káté újra és újra „minden bűnömről”, „az ördög hatalmáról” (vö. az 1; 9; 32; 34; 127. kérdésre adott feleletet). Ezek az erők nagyon is valóságosan tartanak fogva minket, s megpróbálják életünket eltorzítani, pusztítani. Az emberek olyan összefüggésben, kapcsolatban állnak egymással, amit a bűn jellemez, s amelyből ki kell szabadulniuk. Ahhoz, hogy a HK-t megértsük, ezt az alapvető meggyőződést követnünk kell és ezáltal magunkévá tennünk.

A gonosz hatalma alól történő megszabadítás és e hatalom által kiváltott gyűlölettől történő megszabadítás, legyen bár e hatalom nyilvánvalóan megmutatózó vagy nagyon is leplezetten, burkoltan jelenlévő – nos, ez a szabadítás igazából a legnagyobb haszna annak a vigasztalásnak, ami nekünk adatott Jézus Krisztusban és a Szentlélek által. Ez a vigasztalás az, ami szabad életre juttat el, ami biztonságot teremt, bizalmat, bizonyosságot sugároz, életkedvet, reményt nyújt még a legnehezebb élethelyzetben is. Általa kapjuk meg a megbízhatóság erejét, a segítség, a tartás és a jó tanácsolás erejét, a támogatást és azt a védelmet, amit csak Istennél, Isten Igéjében és Lelkében tapasztalhatunk meg. Valamint azoknál, akiket szintén az Ige és a Lélek mozgat, és akik beteljesedtek ezzel a Lélekkel. Ez a vigasztalás hozza el a megnyugvást és a csendet, az együttérzés és az együtt-szenvedés ké-

⁸ GRIMM: Deutsches Wörterbuch, 903.

ességét, mégpedig úgy, hogy a szeretetben, az irgalmasságban, az igazság, az igazságosság, a szabadság és a béke keresése során magunk is tovább tudjuk adni a vigasztalás ajándékát.

De nem csak a vigasztalásra talált, szabad földi élet után vágyódunk, mely egyre mentesebb a belső és a külső veszélyektől, veszedelmektől. Ezen túlmenően vágyódunk a lelki és az örök élet után is, ama biztonság után, ami még a halálban is, és múlandó életünkön túl is érvényes, s vigasztalással és tartással ruház fel. Nemcsak azt a valóban szabadító erejű és hatású vigasztalást és tartást kapjuk meg ezáltal ebben az életben vagy erre az életre nézve, hanem a Krisztus uralma alá tartozás bizonyosságát is felfedezhetjük.

3. A krisztológiai és a lélek-krisztológiai koncentráció, ami összefügg a törvény-teológiával

A HK első kérdésére („Mi életedben és halálodban egyetlen vigasztalásod?”) adott válasz nem egyszerűen ez: „*Jézus Krisztus* az egyetlen vigasztalásom az életben és a halálban”. Pedig gyakran hangzik el ez az észrevétel és ez a megállapítás vagy fogalmazás. A HK-ra utalt a 20. század egyik legfontosabb hitvallása, ami az egyházi ellenállásban született meg. A *Barmeni Teológiai Nyilatkozat vagy Hitvallás* ún. kriszto-centrikus, Krisztus-központú vonása szólal meg a nemzeti szocializmus ellen irányuló üzenetben is: „*Jézus Krisztus*... Istennek egyetlen Igéje, Őt kell hallgatnunk, Őbenne kell bízunk mind az életben, mind a halálban és Neki kell engedelmeskednünk”. Hasonlóképpen látjuk ezt a dél-afrikai *Belhar Confession*-ban, amit a faji megkülönböztetés ellen fogalmaztak meg, melyben ez a kitétel is olvasható: „5.1. *Jézus az Úr*”.

A Káté szerint a vigasztalásnak az igazi oka pedig az, hogy „testestől-lelkestől – akár élek, akár halok – nem önmagamé, hanem az én hűséges Uramnak és Megváltómnak, Jézus Krisztusnak a *tulajdona vagyok*” (az 1. kérdés feleletében, kiemelés M. W.-tól). A döntő esemény és a döntő vigasztalás tehát a megtörtént, és a mindig újra történő megváltásban, valamint a Jézus Krisztus általi megtartásban van. Egészen pontosan fogalmazva: a Szentlélek ajándékozásában, aki „bizonyosságot ad örök életemről, és szív szerint hajlandóvá és készsé tesz arra, hogy szüntelenül neki éljek”.⁹ Itt valójában a *Krisztusban való létezésről és életről* van szó, azaz az Ő országáról, ami az Ő oltalma, védelme, uralma alatt áll. Krisztusnak ezt az uralmát nem csak a 29-52. kérdés-felelet foglalja magában ilyen cím alatt: „A Fiú Istenről”, hanem az 53-64. kérdés-felelet is („A Szentlélek Istenről”), tovább a 65–85. kérdés-felelet is („A szent sákramentumokról”). A vigasztalásnak a tágasságát és sokféle formáját jól mutatja Jézus Krisztus, a Felkent, a Próféta és a Tanító, a Főpap és az örök Király tevékenysége (31. kérdés), akiről a tapasztalatokat a Szentlélek által kapjuk, illetve az Ő uralmi-hatalmi régiójában történő folyamatos tartózkodásban

⁹ A Krisztus-Léleknek és a Lélek-Krisztusnak a dinamikáját nem eléggé ragadja meg ez a barthi fordulat: „A Vigasztaló jelenléte már maga vigasztalás” (BARTH: Einführung in den Heidelberger Katechismus, 16.); vö. a pneumatológiailag rövidített „Krisztus-centrikusságot” bővebben: WELKER: Barmen III: Woran orientieren?, 59–75.

részesülünk belőle.¹⁰ Mielőtt ezzel foglalkoznánk, fel kell figyelnünk a harmadik, talán legnagyobb akadályra, ami a HK megértése előtt ma utunkat állhatja.

A HK ugyanis meglehetősen drasztikusan írja le első részében, melynek főcíme: „Az ember nyomorúságáról” (3–10. kérdés-felelet) azt, hogy miért is vannak az emberek a Jézus Krisztusban kapott, az Ő győzedelmes munkálkodása és Szent Lelke által adományozott vigasztalásra oly nagymértékben ráutalva. Nyilvánvaló, hogy Isten az embereket – végességüktől és halandóságuktól eltekintve – a maga képére és hasonlatosságára alkotta. Saját bűneik és az ördögi kavarusuk következtében azonban kihullnak, kikerülnek ebből az Isten-kapcsolatból. Isten gyűlöli ezt a kilépést, elfordulást, és ezért meg akarja szabadítani az embereket ebből a helyzetből. De nem gyakorolja az irgalmasságot úgy, hogy az igazságosságtól eltekinthetne. Isten igazságossága a HK meggyőződése szerint „büntetést” és „megfizetést” követel (11. és 12. kérdés-felelet). A Káté a büntető igazságosság, a büntetőjog, s a korabeli viszonyokhoz képest a modern közgazdaság kategóriáiban gondolkodik és fogalmaz. Ennek kapcsán olyan nyelvezetet alkalmaz, ami sok embertől vallásilag idegen és megdöbbenő. Igazából az újabb büntetés/bűnhődés teológiai kutatás és vita vitt közelebb minket azokhoz a témakörökhöz, mely a bűn, áldozat és kiengesztelődés, bűnhődés fogalmi alatt rejlik. A keresztyén teológiát hosszú időn át uralta az a paradigma, aminek lényege: Isten irgalmas, de igazságos is. Az emberek a bűn miatt kivonták magukat Isten igazságossága alól, sőt szembe kerültek azzal. A bűn(ök) kapcsán időszakos és örök büntetést vontak magukra. Isten azonban könyörölni akart és akar rajtuk. Ennek érdekében azonban Isten nem csak irgalmasként, hanem igazságosként is igényt tart a kiegyenlítésre (kompenzációra, elégtételre, engesztelésre). Viszont a bűnös ember nincsen abban a helyzetben, hogy ezt a kiegyenlítést, elégtételt megtegye. Ezért Isten saját egyetlen Fiát, a „büntelen Bárányt” (Ján 1,29.36; Jel 5,6) választja ki, Őt a kínos-véres halálra is odaadja, csak hogy megmentse minket.

A tübingeni öszövétségi kutató és professzor, Hartmut Gese úttörő tanulmányt írt *Kiengesztelés*¹¹ címmel, amiben biblia-teológiailag megvilágosító, rendszeres teológiai szempontból pedig újat hozó ismereteket közölt. Ezzel a tanulmánnyal éven át tartó vitát indított el, aminek eredményeként az áldozat és a kiengesztelés újra konstruktív teológiai megfontolásokat hozott¹² – annak ellenére, hogy a populista, népszerűsége törekvő teológia újra és újra hangot adott irritációjának, egyet nem értésének. Áldozat és kiengesztelés révén ugyanis Isten azokon akar segíteni, akik tehetetlenségben, bizonytalanságban és elveszett állapotban vannak. Ám ezt Ő jellemző aktussal, mégpedig helyettesítő odaadással akarja elvégezni, melynek eredményeként a tehetetlenségből, az elveszettség érzéséből és állapotából akar kivezetni, megszabadítani minket.

A HK ezzel szemben még a kompenzációs, elégtételes, kiegyenlítő sémában gondolkodik. Az ember igazi nyomorúsága az, hogy az Istentől elvárt fizetséget nem képes neki megadni. Ugyan újra és újra próbálkozik ezzel az ember, de csak növeli nyomorúságát és elveszettségét. Eközben mind inkább önszeretembe és ön-

¹⁰ vö. WELKER: Gottes Offenbarung, 195kk.

¹¹ GESE: Zur biblischen Theologie.

¹² Kiváltképpen gazdag e tekintetben: BRANDT: Opfer als Gedächtnis.

központúságba süllyed. Azt, hogy Isten e helyzetet nem fogadja el, mivel Ő igazságos és igaz Isten, nem nehéz belátnunk. Ám az a gondolat, hogy Isten csak büntetést és elégtételt, megfizetést igényel, sok embert visszataszít. Ez mondjuk nagy bűnözőknél még „elmegy”. Ám hogy azoknál, akik szerencsétlenül és tehetetlenül sodródtak bele dolgokba, s akik nincsenek is tudatában gyűlöletüknek, illetve pontosan e világ gyűlölettől átitatott viszonyai miatt szenvednek, ez miért van így?

A Káté viszont nem szögezi oda tekintetünket pusztán az isteni büntetésre és tisztító kihatására, ami nagyon lényeges vonása. A HK második részében ugyanis sokkal inkább az az út tárul fel előttünk, amin Isten ebből a helyzetből ki akar vezetni minket. Ennek a résznek a címe: „Az ember megváltásáról”. Isten az emberi nyomorúságot Jézus Krisztusban magára veszi. Őbenne ajándékozik, kínál nekünk igazságosságot, megigazulást és új életet, amit aztán ettől kezdve nem veszélyeztethetünk többé és nem is tehetünk tönkre. Ez az új élet a Szentlélek ereje és élő hit által valósul meg. A hatalmas és erős Isten, aki nekünk nem csak jót juttat, hanem „rosszat e siralomvölgyben is küld rám” (26. k-f.), a vigasztalásban úgy mutatkozik meg, mint jóságos és hűséges Atyánk.

Nyilvánvaló, hogy tovább kell élnünk a véges és irántunk nagyon közömbös teremtett világgal, esővel és szárazsággal, termékeny és terméketlen évekkel, egészséggel és betegséggel, a szegénység és a gazdagság nagyon is egyenlőtlen elosztásával (27. k-f.). De tudnunk kell azt is, hogy eközben Isten nekünk Jézus Krisztus által és a Szentlélek hatalmával vigasztalást nyújt, ami bennünk aztán a szenvedésben nem csak hosszútűrést és bátorságot terem, hanem meg is növeli ellenálló erőnket és a segítőkészséget. És ez aztán az öröm időszakában hálává tisztul, emelkedik, valamint szeretetteljes készséggé arra vonatkozóan, hogy mind-ebben másokat is részesíthessünk.

Egész konkrétan és valóságosan ez a vigasztalás biztosítja számunkra a részvételt Krisztus uralmában.¹³ *Királyi hatalmából* a Szentlélek ereje által vehetjük ki részünket, ez a hatalomformáció tesz képessé minket a szeretetszolgálatra és a diakóniára. Ily módon megvalósuló Krisztus-követésünk indít minket a gyengék oltalmazására nyomorúságukban, küzdelemre a fizikai szenvedés és betegségek ellen, a képzés, oktatás iránti elkötelezettségre, s kitartásra abban a szabadságban, ami annyira jellemzi a Krisztus-követést. Az egyház jótékony és eltökélt missziói munkáját ez a meggyőződés és szemlélet vezeti. Azt is látnunk kell, hogy a Király testvérünk és barátunk, aki a leghatározottabban kétségbe von mindenféle pompakedvelő és mono-hierarchikus/egyeduralmi klerikális, meg politikai uralmi formációt is.

Jézus Krisztus *papi hatalmából* is a Lélek ereje segítségével részesülhetünk, s ez szorosabb értelemben az istentiszteleti és az egyházi életet állítja elénk. Erre szólít fel, hív meg, ösztönöz, s aktív együttműködésünket támogatja. Az ima és az istentisztelet nyilvánossága, az írásmagyarázat és az ígehirdetés, a sákramentumok ünneplése és a liturgia Isten dicsőségének a szolgálatában és az eszkatológiai boldogság elővételezéseként, előízeként jellemző vonásai Krisztus uralmának. Imádságban, dicsőítő éneklésben és a méltósággal megvalósuló istentiszteleti ün-

¹³ vö. a következőket ezzel: WELKER: Gottes Offenbarung, 4. és 5. rész

nepléssel már előízét kapjuk-adjuk az eszkatológiai örömeknek, amit Isten a földi élet utánra készített nekünk. Az istentiszteleti írásmagyarázat és az igehirdetés már a további, harmadik dimenzióhoz is eljuttat, ami Krisztus uralmát jellemzi.

Ugyanis Jézus Krisztus *profétai hatalmából* is részesülünk a Szentlélek ereje által, s így kapcsolódhatunk be az Ő erőszakmentes küzdelmébe, amit a bűn és a halál erőivel vív. Ezek az erők éppen a kereszten lepleződtek le és mutatták meg igazi természetüket. A kereszttel alatt ismerhető fel, hogy mennyire vissza tudnak élni és pervertálják az emberek a törvényt, a jogot, a morált, a politikát, a közvéleményt, sőt még a vallás jó, jóra való erőit is. Így fordul át a jó törvény ereje, a gyűlölet eszközzé, amit a vigasztalás közvetít. Az igaz(i) Próféta követése során Lelkének ereje tesz képessé minket arra, hogy ezekkel a hatalmakkal folytatott küzdelmeinkből is részesülhessünk, s magunkat odaszánjuk a profétai szolgálatra, még akkor is, ha ez a követés gyakran üldözéssel és szenvedéssel jár együtt. Néha kifejezetten veszélyes az áldozatot a kocsis tengelyéhez kötni. De mindig veszélyes, ha profétikusan a tengelyt a küllők közé vetik. Ám mindezek ellenére a különböző szinteken a Krisztus-követés közben hatalmas vigasztalás lesz részünk, azaz biztonságot, bizonyosságot, bizalmat, életkedvet, reményt kapunk cserébe. A tartós megbízhatóságnak, a segítségnek, a tartásnak, tanácsolásnak, szabadításnak, a megnyugtatásnak és a nyugalomnak, az erőnek, a védelemnek, a támogatásnak valamint az együttérzésnek, és az együtt szenvedésnek is így leszünk elfogadóivá és továbbadóivá.

Ez az a vigasztalás, hangsúlyozza a HK, ami szerint „hogy ha baj ér, türelmesek, ha jó dolgunk van, hálásak vagyunk...” (28. k-f.), s ezáltal egy nagyobb, teljesebb életre tudunk rálátni, mint amit földi és múlandó egzisztenciánk önmagában jelent. Így tudhatjuk, hogy a végesség, a múlandóság és a kísértések közepette egy teljesebb, gazdagabb élet részeseivé válhatunk. Ez az élet aztán felragyogtatja a szeretetet és az irgalom, az igazságot és az igazságosságot, a szabadságot és a béke igazi tapasztalatait. Az ilyen élet visszatükrözhet valamit Isten örök életéből és hatalmából is. Mi pedig így részesülhetünk Isten eljövendő Országából, és így mehetünk elébe teljes és végső megérkezésének. Mindebben az a döntő, hogy az örök vigasztalás ne tűnjön el, ne váljék semmivé valamiféle olcsó túlvilági reményben, hanem minket már ez életben „szív szerint hajlandóvá és készsé tesz arra, hogy szüntelenül” Őneki éljünk (1. k-f.).

A Káté Jézust, Isten Fiát Üdvözítőnek (29. k-f.) nevezi. Ez az Üdvözítő azonban nem emeli ki az embereket a földi élet vegyes érzéseket keltő összefüggéseiből, sem pedig a fenyegetettségéből. Sokkal inkább erőt ad ahhoz, hogy „ebben az életben a bűn és az ördög ellen szabad lelkiismerettel harcoljak” (32. k-f.), és bizonyossá tesz a felől, hogy Vele együtt ez élet után minden teremtmény fölött örökké uralkodjam. Közben pedig elveszi tőlem a félelmet, ami a sötét halál és a nem kalkulálható ítélet láttán tölti el a szívemet. Jézus Krisztus kereszttel teljesen nyilvánvalóan és egyértelműen állítja szemünk elé a halál okát és az isteni ítélet forrását.

Ugyanakkor Jézus Krisztus feltámadása már most, az Ő új életéből részesít minket, ugyanakkor ígéretet ad az örök életre is. A HK több helyen és különféle fordulatokkal írja le ezt a megerősített életet, melynek erejét mindig és kizárólag a Feltámadott Úrtól nyeri. Azoknak, akik hitben kitartanak Őmellé, a Szentlé-

lek által mennyei ajándékokat ad, melyek minden földi ellenséggel szemben erőt és védelmet nyújtanak. Erőt ad ahhoz is, hogy „fölemelt fővel” (52. k.-f.) reménykedjem végső ítéletében, s ebben az életben nyugodt szilárdsággal és örömmel induljak el a jövődő világ felé, mivel ez az élet Krisztus uralma miatt már most jelen van – velünk, bennünk, közöttünk és közeli, meg távoli, sőt a legtávolabbi környezetünkkel is.

Fordította: Békefy Lajos

Felhasznált irodalom

- BARTH, K.: *Einführung in den Heidelberger Katechismus* (ThSt 63), Zürich, EVZ, 1960.
- BRANDT, S.: *Opfer als Gedächtnis. Auf dem Weg zu einer befreienden theologischen Rede von Opfer*, Münster–Hamburg–London, Lit Verlag, 2001.
- GESE, H.: *Zur biblischen Theologie*, München, Christian Kaiser, 1977.
- GRIMM, J.–GRIMM, W.: *Deutsches Wörterbuch*, 22. Band, München, Deutscher Taschenbuch Verlag, 1984.
- MAK, G.: *In Europa. Eine Reise durch das 20. Jahrhundert*, München, Pantheon Verlag, 2007.
- MÜLLER, W.: *Die sinn- und sachverwandten Wörter und Wendungen: Wörterbuch der treffenden Ausdrücke*, Mannheim, Bibliographisches Institut, 1997.
- NAUDÉ, P.–SMIT, D.: *Neither Calendar Nor Clock: Perspectives on the Belhar Confession*, Grand Rapids, Eerdmans Publishing, 2010.
- WELKER, M.: Barmen III: Woran orientieren?, in: Heimbucher, M. (Hg.): *Begründete Freiheit – Die Aktualität der Barmer Theologischen Erklärung. Vortragsreihe zum 75. Jahrestag im Berliner Dom* (Evangelische Impulse 1), Neukirchen-Vluyn, Neukirchener, 2009.
- WELKER, M.: *Gottes Offenbarung: Christologie*, Neukirchen-Vluyn, Neukirchener, 2012.
- WELKER, M.: Ist Barths Sündenlehre in gesellschaftlichen und kulturellen Kontexten relevant?, in: *Zeitschrift für Dialektische Theologie* 27 (2011), 60–76.